

|   | XXVII | XXVIII | XXIX    | XXX   |
|---|-------|--------|---------|-------|
| . | À     | À      | À Á Â   | À Á   |
| b | ß     | ß      | ß       | ß     |
| g | Γ(9)  | 1      | Γ       | 1 Γ   |
| d | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| h | Η(Υ)  | Υ      | # Η     | Υ     |
| w | Θ     | Θ °    | Θ Θ     | Θ ▽   |
| z | Σ     | Σ      | Η       | Η     |
| h | Ψ(Υ)  | Ψ      | Ψ ς     | ϑ     |
| b | Υ(Κ)  | Υ      | ζ       | ζ     |
| f | ϖ     | ϖ      | ϖ ϖ     | ϖ     |
| z | ϙ ϙ   | ϙ      | ⊥       | ϙ Υ ϙ |
| y | ϙ     | ϙ      | ϙ       | ϙ ϙ   |
| k | 1     | 1      | 1 1     | Λ     |
| l | Δ     | Δ      | Δ Δ ∞ ∞ | ∞ ∞   |
| m | Λ     | Λ      | Λ       | Λ     |
| n | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| s | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| . | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| g | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| p | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| s | Δ(8)  | Δ      | Δ       | Δ     |
| d | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| q | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| r | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| z | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| . | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| g | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| p | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| s | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| d | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| q | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| r | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| z | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| . | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| g | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| p | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| s | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| d | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| q | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| r | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| z | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| . | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| g | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| p | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| s | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| d | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| q | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| r | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| z | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| . | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| g | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| p | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| s | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| d | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| q | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| r | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| z | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| . | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| g | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| p | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| s | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| d | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| q | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| r | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| z | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| . | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| g | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| p | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| s | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| d | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| q | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| r | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| z | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| . | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| g | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| p | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| s | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| d | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| q | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| r | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| z | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| . | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| g | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| p | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| s | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| d | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| q | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| r | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| z | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| . | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| g | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| p | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| s | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| d | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| q | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| r | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| z | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| . | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| g | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| p | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| s | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| d | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| q | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| r | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| z | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| . | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| g | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| p | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| s | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| d | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| q | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| r | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
| z | Δ     | Δ      | Δ       | Δ     |
|   |       |        |         |       |

- 40 -

## KONTRASTIVE ANALYSER TYSK-DANSK / DANSK-TYSK 1945 - 1995: EN KRITISK REDEGØRELSE

## Målsætningen

Det empiriske grundlag for at kunne give et sådant overblik er min bog *Deutsch – Skandinavisches im Vergleich*, som udkommer i en fuldstændig revideret og opdateret nyudgave ved Novus forlag i Oslo i disse dage [oktober 1996] (Studia Nordica 4: 239 sider).

### Oversigt over kontrastive og andre sammenlignende undersøgelser

Når man ser på den samlede kontrastive og sprogsammenlignende forskning dansk-tysk, er det påfaldende, at visse områder er ret godt dækket med forskning, mens andre ikke spiller nogen særlig stor rolle. Blandt de mindre godt udforskede områder er morfologien (10)<sup>1</sup> og hele ord-dannelsen (4), oversættelsesproblematikken (11)<sup>2</sup>, både den teoretiske og den mere praktiske side af emnet. Andre områder som fx retskrivning (1), fagsprog (korrespondentterminologi; (1)) er så godt som ikke blevet behandlet.

At morfologien, dvs. *fleksionsmorfologien*, ikke har kunnet tiltrække tilstrækkelig stor opmærksomhed, er lidt forunderligt, fordi tysk (ligesom fransk eller italiensk) jo gælder som sprog med en del fleksionsendelser, der skal beherskes. Åbenbart går man på dansk side ud fra,

<sup>1</sup> Tallene i parenteser nævner, hvor mange artikler eller bøger der er blevet publiceret i det pågældende tidsrum.

<sup>2</sup> Derimod findes der mange undersøgelser, der beskæftiger sig med oversættelsesproblemer, med svensk men til dels også med norsk som mål- eller udgangssprog.

at paradigmerne eller endelserne bare skal læres via den normale sprogpraktiske og/eller almengrammatiske undervisning.

Det samme gælder for *retskrivning* og *fonem-grafem-relationer*, som for øvrigt er ret udviklede i dansk, men til dels også i tysk. Muligvis kan den nye tyske retskrivningsreform, som træder i kraft den 1. august 1998, vække lidt mere opmærksomhed blandt tyskstuderende, også uden for Tyskland. Den reviderede ortografi, som for første gang vil gælde for alle tysktalende lande, altså også for Østrig og Schweiz, er nemlig bleven lidt mere logisk, og der er en vis chance for danske og andre tyskstuderende for, at de klarer sig bedre i fremtiden.

Temmelig uinteressant er åbenbart hele *orddannelsen*. Her kan man sikkert gå ud fra, at den neder- og senere den højtyske sprogkontakt har skabt så mange identiske mønstre, at det antagelig slet ikke kan betale sig at undersøge dette felt nærmere. Hertil kommer, at orddannelsen ikke længere står i centrum af den generative syntaksforskning. Ingen viser i dag interesse for kontroversen, om den leksikalske eller den transformationalistiske hypotese genspejler den mentale orddannelsesproces bedre end den modsatte hypotese. Og det må vi kunne leve med.

Forholdsvis nyt er emnet *pragmatik* (12). Som de få undersøgelser har vist, kan det godt betale sig også at undersøge nabosprogenes kulturelle baggrund nærmere: den er slet ikke den samme, og hvis man ikke tager hensyn til dette faktum, så kan det føre til en række ganske pinlige misforståelser og kommunikative faldgruber! De første undersøgelser har som (nærliggende) udgangspunkt den dansk-tyske grænseregion og de kontaktproblemer, der opstår, når naboer mødes som turister, arbejder i nabolandet eller driver handel tværs over grænsen. Desuden skal der gøres opmærksom på, at intersproglige og interkulturelle aspekter spiller en stadig vigtigere rolle i forbindelse med virksomhedernes markedsføring på det internationale plan.

Almene *grammatiske* (16) og *kontrastive* (12) undersøgelser tilhører derimod områder, der ikke længere vækker særlig stor opmærksomhed blandt kollegerne, hverken i Danmark, i Tyskland eller andre steder. Som vi alle sammen ved, tror de fleste af os ikke, at kontrastive analyser giver de sprogpædagogiske resultater som man havde forventet i 50'erne, 60'erne og 70'erne. Det er dog ikke ensbetydende med, at man helst skal holde op med at sammenligne de to sprog. Men nu gør man det uden en eksplicit reference til den kontrastive fremgangsmåde og dens teoretiske og/eller pædagogiske baggrund.

Med *leksikografien* (24) og *fonologien/fonetikken* (30) nærmer vi os de områder, hvor den danske forskning har været temmelig aktiv. Uden at overdrive kan der konstateres, at langt de fleste undersøgelser på disse områder stammer fra dansk side. Her gør det sig gældende, at den danske leksikografiske og leksikologiske forskning hører til de områder, hvor kollegerne her i landet er kommet langt, og dette ikke bare i forhold til den tyske forskning, men også set ud fra en europæisk synsvinkel.

En stor del af de sammenlignende eller kontrastive undersøgelser har naturligvis beskrivelsen af *fejl og interferenser* som mål, eller rigtigere sagt, som udgangspunkt (31). Dette faktum er fuldstændig naturligt og nærliggende. Men alligevel forholder det sig her sådan, at interferenser og hele *tosprogethedsproblematikken*<sup>3</sup> har vakt mere opmærksomhed i Danmark end i de andre nordiske lande. Det skyldes ikke bare ganske få særligt aktive forskere på dette område, men helt banalt, at Danmark og Tyskland har en fælles grænse og et mindretal på hver sin side. Begge faktorer tiltrækker forskernes aktiviteter, særlig fordi den dansk-tyske grænsesituation ikke bare gælder som et politisk og socialt, men også som et lingvistisk forebillede i og for hele Europa. Om idyllen virkelig holder til 'image' (særlig angående den praktiske sprogfærdighed eller skole-/uddannelsessystemet i det hele taget), er et absolut berettiget, men helt andet spørgsmål – et spørgsmål, som vi ikke vil komme ind på i denne sammenhæng.

Slår man de arbejder, som beskæftiger sig med *modalitet* (6), sammen med de øvrige *semantiske undersøgelser* af forskellige slags (inkl. tempus- og ord/navneforskning; 27), viser det sig, at analyser af semantiske strukturer (33) og først og fremmest syntaks (50) er de to topfavoritter, når det gælder den sammenlignende udforskning af dansk og tysk foretaget fra begge sider. At *syntaksen* står helt ensomt på toppen, har forskellige årsager: syntaksen er et kompliceret, men samtidig også et meget spændende emne med mange facetter (fra morfosyntaksen op til tekstlingvistikken og stilistikken), som har vakt stor og vedvarende opmærksomhed i hele den lingvistiske forskning, både den traditionelle (skolegrammatikken, Diderichsens feltanalyse) og den moderne (generativismen, GB-analysen).

Underrepræsenteret eller slet ikke eksisterende er arbejder om *stil- og tekstnormer*, om *diskurser og samtaler*, altså om de mange kommunikative dimensioner af sprogkontakten. Også *fagsprog* er næsten ikke blevet undersøgt, men der foreligger en del databaser og undervis-

<sup>3</sup> Tre af de fire dansk-tyske bibliografier har tosprogetheden i den dansk-tyske grænseregion som emne. (Den fjerde bibliografi beskæftiger sig derimod med litterære oversættelser dansk-tysk).

ningsmaterialer, som ikke er blevet publiceret og derfor i k k e optræder i min bibliografi (endnu). Fagsprogsrelaterede undersøgelser vil blive et centralt område, når først det indre marked og den europæiske union er kommet rigtigt i gang: Vi må nemlig lære at klare os i (og ikke bare *med*) nabolandet, ikke mindst på det sproglige plan. Det kan være en af lingvisternes vigtige opgaver i fremtiden at slå bro til den pågældende nabo og hans/hendes (sproglige) kultur.

### Opgørelse

Tiderne er skiftet: I den foregående udgave af min bog fra 1987, som dækkede forskningen fra 1945 til 1985, var det helt klart svensk, der gav anledning til de fleste kontrastive undersøgelser i forhold til tysk. I 1996 er derimod *dansk det dominerende sprog*: Forholdene mellem dansk, svensk og norsk var i 1985: 2 (DK) : 2,5 (S) : 1 (N), mens det er nu (status 1995): 2,3 (DK) : 2 (S) : 1,5 (N): (Kun inden for leksikografien er svensk stadig det førende sprog i forhold til tysk – og det med ret stor afstand).

Imidlertid er forskningsintensiteten steget helt enormt i de seneste 10 år: Der findes næsten lige så mange sammenlignende og kontrastive undersøgelser (tysk-nordiske sprog) fra 1985 til 1995 som der findes fra 1945 til 1985. Den nye udgave indeholder nemlig 614 titler, mens udgaven fra 1987 kun omfattede 315 titler, dvs. lidt mere end halvdelen.

### Kommentar

Hvordan skal disse positive tal for den dansk-tyske kontrasterende forskning fortolkes på baggrund af en lidt mere omfattende forståelsesramme? Fra dansk side kan det vist nok konstateres, at tysk har vundet terræn både i skolerne og særlig i erhvervslivet (her først og fremmest i den vestlige del af landet). Forholdene mellem Danmark og Tyskland synes at blive mere og mere 'normale'. De gamle tider op til ca. 1864, med udbredte tyskkendskaber i adel, borgerskab og i intellektuelle kredse på dansk side og en slags kulturel symbiose mellem den tyske og den danske kultur i helstaten, kommer ikke tilbage igen. Det er ingen tvivl om. Men at der er sket noget i Danmark, til dels også i Nordtyskland i de seneste år, er næppe til at overse: Det indre marked er i fuld gang mellem Jylland (til dels også Fyn) og hele Nordtyskland (inkl. Berlin), og fransk som skolesprog og universitetsfag er gået tilbage til fordel for tysk i Danmark; nordiske studier har stadig fremgang i hele Tyskland, i hvert fald hvad studenterantallet

angår. Vi får se, om denne udvikling vil fortsætte eller om den vil gå i stå, fx på grund af at engelsk som *lingua franca* vinder øget indflydelse i det næste århundredes Europa.

### Ordbøger og ordbogsarbejde

Som allerede nævnt er danske forskere ledende i den moderne bilingvale leksikografis metoder og dens videreudvikling. I de seneste år kom der en del nye tysk-danske/dansk-tyske ord- (og lære)bøger, som dokumenterer den gensidige interesse for nabolandet og dets sprog. Alt i alt kunne jeg finde 47 tosprogede ordbøger (dansk-tysk/tysk-dansk), ordlister eller glossarer. (Miniordbøger og andre marginale ordlister er dog ikke kommet med i bibliografien).

Vigtigt at vide er, at den dansk-tyske leksikografi følger den teknologiske udvikling hurtigere end de andre nordiske sprog: Gyldendals ordbøger har nemlig også foreligget på cd-rom (for pc'er) i en del år.

Som ikke emnerelaterede ordbøger må der nævnes specielt to ordbøger om *lumske ord*, dvs. falske venner i begge sprog, og to *synonymordbøger*, som dækker begge retninger.

Ud over det almene foreligger der ordbøger, til dels kun ordlister, som fokuserer på følgende områder: (a) *teknik*, inkl. bilteknik (4), (b) *handel* (3), (c) *korrespondance* (2), (d) *business og marketing* (2), (d) *jura*, inkl. retspleje (3), (e) *revision og regnskabsvæsen* (1). Desuden findes der ordbøger om skibsudtryk, grafiske termer og endelig en oversættelsesliste med stednavnene i Nordslesvig.

### Sammenligning med norsk og svensk

Hvis man nu sammenligner disse områder med det *norsk-tyske* ordbogsarbejde, kan der konstateres, at interesserne stort set er identiske: Handelsordbøger dominerer, men også de andre områder er tilstrækkelig repræsenteret. Det eneste emne, der ikke er dækket af det dansk-tyske leksikografiske arbejde, findes i en (mindre) ordliste med termer inden for tekstil- og konfektionsindustrien, som sikkert også kan bruges på dansk side. Men der findes en database med samme emnet, udarbejdet af Lotte Weilgaard, som ikke er offentliggjort endnu.

Vender man sig nu til *svensk-tyske* ordbøger, er det påfaldende at svenskerne åbenbart har et større behov for militære ordbøger og glossarer. Der findes i alt tre ordlister med militærterminologi, artilleriteknik og krigsskibe samt andre marinevåben. Den civile del af befolkningen bliver dog ikke helt glemt: Der findes også ordlister om civilforsvarets termer samt en ordbog

om beskyttelse af civilbefolkningen. Hvad danskere og nordmænd også må undvære, er *fraseologiske ordbøger*. Parret 'svensk-tysk' er her repræsenteret med to ordbøger. Det ville altså ikke være helt forkert at udarbejde en dansk-tysk fraseologisk ordbog, som kunne være af stor nytte både for danskere og tyskere. Selv om resultaterne kunne ende med, at de fleste (eller ret mange) fraseologiske vendinger og/eller idiommer kunne spores tilbage til tysk (både nedertysk og højtysk), ville dette faktum alligevel være interessant nok at vide noget om.

### Multilinguale glossarer

Dansk er repræsenteret i forskellige glossarer eller terminologiske ordlister, som er blevet stillet sammen af institutioner inden for Det europæiske Fælleskab og Det europæiske Parlament. De fleste af disse ordlister er dog svært tilgængelige uden for institutionerne. Derfor kan det godt være, at dansk er med i flere ordlister end de 48, jeg har kunnet finde. Emnerne omfatter alt muligt: fra adhæsion, tobak, over statistik, transport og vin til økologi, affald, våben og tekstiler. Det virker, som om tilfældighedsprincippet gælder for de emner, der skal undersøges, bearbejdes og standardiseres terminologisk.

Ud over disse fælleseuropæiske terminologiske lister findes der andre internationale foreninger, som udgiver ordlister og glossarer. Ved en del af disse organisationer er dansk repræsenteret ved siden af svensk og norsk (og/eller islandsk), men det kan også ske, at kun ét nordisk sprog er med. I disse tilfælde er det oftest svensk, men somme tider kan det forekomme, at dansk står for de skandinaviske sprog. I næste udgave vil ikke bare dansk, men også svensk og finsk være de nordiske sprog, der burde være med i de fælleseuropæiske glossarer.

Ser man alle flersprogede ordbøger, lister og glossarer igennem, kan man finde et par områder, hvor dansk ofte er blevet taget med. I toppen af statistikken<sup>4</sup> står tekstiler (6), mad (5), bøger (4), fysikalske måleenheder (4), frimærker (3), farver (3), glas (3), fugle (3), landbrug (3) og varmeanlæg (3). Også elektroteknik (> 2) spiller en vis rolle. Det ser ud til at være ganske tilfældigt, hvad der bliver undersøgt: For det første er disse flersprogede glossarer afhængige af bestemte organisationer eller forlag, som gerne vil dække et bestemt område. Når man har besluttet sig for et bestemt område, så er det næste spørgsmål, hvilke sprog der skal komme med.

<sup>4</sup> Her er kun regnet de ordlister med, som i k k e er udgivet af de europæiske institutioner i Bruxelles eller Luxembourg.

Som områder, dansk er godt repræsenteret inden for, kan nævnes: (a) mad og drikke (mad, øl, vin), (b) natur og landbrug (fisk, vand, svampe, fugle, planter [inkl. skadedyr], havearbejde, landbrug, træforarbejdning), (c) teknik (bl.a. fly, skibe; telefon, radio, fjernsyn; forskellige slags teknik med strøm, varme, lys, tryk; ventilation, korrosion etc; byggeteknik, arbejdssikkerhed og arbejdsmiljø osv.).

Når man ser lidt nærmere på en del af disse ordlister, er det ofte sådan, at de sprog, der ikke er glossarets første sprog, er vanskeligt tilgængelige. I de fleste tilfælde skal der bruges forskellige registre for at finde frem til det sprog, man gerne vil komme frem til. Alligevel må det siges, at det er godt, at alle disse specialglossarer findes, særlig når man arbejder som tolk eller oversætter. Men der er stadig ganske mange områder, hvor man står alene uden hjælp eller kun med fx en almen teknisk ordbog i hånden. Det ville være en vigtig, men også meget nyttig opgave, at sammenfatte de forskellige ordlister og glossarer til større oversigtsværker, som dog hellere ikke må være for alt for omfattende. Dvs. vi har ikke brug for en flersproget teknisk ordbog i fem eller otte sprog i syv eller ti bind, men det vil hjælpe meget at have en teknisk ordbog som behandler de væsentligste delområder af emnet på en systematisk måde. Det samme gælder selvfølgelig lige så meget for fx havekultur og landbrug, for dyr og planter. Om dette foretagende nogensinde vil lykkes, er ikke bare afhængig af et forlags interesse og dermed af penge, men ligeså meget afhængig af at finde kvalificerede fagfolk, der kan tage sig af et sådant kæmpearbejde.

Alt i alt kan der konstateres, (a) at dansk er godt repræsenteret inden for den bilinguale leksikografi (med tysk som målsprog), og (b) at dansk ikke er alt for dårligt repræsenteret i de fleste internationale faglige ordlister og glossarer. Og det er faktisk mere end man kunne have forventet.